

ПЛЕБЕИ И АРИСТОКРАТИ. ИСТОРИЯ НА ИМЕТО

ИННА ПЕЛЕВА

В „Под игото“ стопанинът на Карнарския хан Рачко Пръдлето заговорва предрешения Огнянов по следния начин: „Защо се боиш от мене, графе! Или се срамуваш от името ми? То ми е останало от баща ми и ми е за чест... Името е нищо, но човек като е честен, тогава и името е красно... Като е човек с честта си, то и името например да кажа... всеки ми има почетта... А челяк защо живеи? За една чест и за едно красно име...“ Тази словообилна авторепрезентация на притежавания „безочливото“ име очевидно цели нещо като превантивно себеоневиняване и успокояване — спечелване на събеседника, който — според мисловността и нормите на света в текста — *естествено* би трябвало да се усъзни в почтенността на човека, закичен с подобно прозвище, и да откаже да го разпознае като свой. Начинът, по който професионалният революционер прочита в името на случайния си познат предупреждение, обозначение на долнопробна същност, се санкционира от повествованието като абсолютно адекватен и прозорлив. Притежателят на компрометираното поради озвучеността и миризливостта си име, неприлично изваждащо наяве телесната низина, доказва особената истинност на наследствения си прякор, функционално идентичен с фамилия, защото — равен и верен на долното си име — постъпва долно като мекере на турците и шпионин на Стефчов...

Вазов не забравя епизодичния си герой със скверното прозвище. В романовата визия за България след 1878 г. той отново се появява и при това вече е носител на една класическа за литературността на 90-те години фикционална биографична история, моделираща познание и оценка за другите, тъмните страни на свободата. Освен че е забогатял в смутното време с кражба и измама, Рачко Пръдлето е побързал да изпрати сина си на учение в чужбина, където той се представя за конт Etienne Брадлов, чийто брат е губернатор... Тази версия на вечния сюжет „бащи и деца“ е силно симптоматична за социокултурните измерения на шоковите историко-политически и икономически промени в новата земя. Всичко случило се с нейните хора и техните ценности, със семантическите и аксиологическите доминанти в националната идеология, с техниката за колективна и личностна авторепрезентация, с водещите комуникативни стратегии, обвързващи българското и света — та всичко случило се в този план от известна гледна точка лаконично и в концентрат се сменя в разстоянието между имената на бащата-ханджия и сина-студент, в пътя от Рачко Пръдлето до конт Брадлов.

Както е известно, преди Освобождението в границите на Империята не съществува твърда и единна българска ономастична доктрина. Това, колкото и да е несериозно на пръв поглед, има ред значими последици за възрожденската културно-литературна и идеологическа формация. Поради липсата на нормативност, на безспорни и всевалидни правила за лично наричане името през Възраждането нерядко се превръща в предмет на късен индивидуален избор. С други думи, то е много по-малко от днес предрешеност, неминуемост, очевидна предсказуемост и несвобода. Разбира се, подобно твърдение не би трябвало да се лансира без известни уговорки. В общество, в което поведенческите стереотипи се моделират от традиционното право, работи неписаната кодификация-навик, която диктува усетите за редно, естествено, прилично и допустимо. И ако решим да вярваме на Вазов, по отношение на именната система като че ли управляват два основни принципа. Селямсъзът кръщава децата си на дядо, баща, вуйчовци, баба, чичо, брат, братовчед и едва когато „всичките имена от рода му бяха завзети вече“, в семейството се появява и един Мойсейчо, а Иванчо Йотата взема имена за челядта си „от календаря“, т. е. позовава се на църковно-християнския номинативен фонд, помнеш светци, мъченици и постници. Освен това, потопено в неофициалността, в една държава, чиято държавност изобщо не прониква в ежедневно интимно-битово на херметизираните патриархални микросоциуми, живеенето на масовия преосвобожденски българин не изисква тоталната и автоматична идентификация на човек и документ. Узаконеното чрез записаността си на специално място име, твърдящо, че личността е една и съща за институциите, чуждите и своите, е донякъде излишно за свят, в който всички са роднини или поне познати по наследство, и където липсват прищълци, напускащи или пътуващи отвъд границите на собственото немногобройно селище; където дори Господарят е почти свой. В тази организираност на битието паспортът (за Йотата това понятие е синонимично на „патент“) е дълбоко алогична вещ, а подписването изобщо не значи репродуциране — верификация на официален, единствено правилно и пълно легитимиращ личността именен набор (Хаджи Смион всъщност смята, че се казва Хаджи Смион Хаджи Кунин Кондрачиоглу, но има обичай да се изписва като „Х. Смион К.“, което от съвременна гледна точка е почти равно на подпис „Аноним“). Подобен стил на съществуване предпочита да „види“ индивида във и чрез обикновено двусъставна комбинация от лично собствено име и прякор, който може да е адекватно помнеш-отбелязващ специфичното на наричания, но и „лъжещ“, утаяващ колективната шега в ясната си за всички парадоксална неточност при приписването на качество („естествено“ е Йотата да е Йота заради привързаността си към злополучната буква, но щом „селямсъз“ означава „човек, който не поздравява“, такова именуване на страстно поздравяващия очевидно експлицира усет за смешното в несъвпадението между знак и същност).

Ако в мотивираността и семантичния заряд на прякорите съществува — по всяка вероятност — неизбродимо многообразие, в тоталната им функционализация като валидни в социалната комуникация репрезентанти на личността прозира и еднаквото, обединяващото ги. Виртуозни в изобретяването на междуличностни различия, те в края на краищата легитимират акта на наричане като неслучаен, като говорещ за някого отвъд повърхностно-видимото, като ословесено познание за човешка съдържателност. Именуването чрез прякора идва във времето доста след родителското кръ-

щаване, поради което винаги носи специфичен умисъл и прицеленост, а и отчита някакъв тип групова оценка за наричания, огласява мненията на виждащите „отвън“, извайващи лаконичния „образ за другите“ на индивида. Във факта, че колективът формулира и налага като общоупотребимо вторичното име-прякор, ясно личи разпределението на власт и подчиненост между общността и единицата.

Но в едно време, много далече от днешния тип регламентираност, и личността може да си позволи (и си позволява) да избира своята номинация. Сред Вазовите чичовци с пишно-колоритните им прякори се подвизава и сериозният, пътувал, учен и с „официално“ име подидаскал, който непрекъснато се прекръщава: „най-напред беше Милчев (в Ловеч), Минович (в Тетевен), Мионов (в Щип) и най-сетне Мионовски“. Героят се колебае не само между семантически разноточни коренови морфемни на името, което да припознае за свое, между по-кратката и по-дългата фамилия. Той не може да установи и „своята“ флексия. А когато се избира (а не просто наследява), тя изобщо не е маловажна, защото малко или повече изважда наяве чувство за принадлежност, пожелаване на приобщеност към етнокултурна общност, а не на последно място и усет за красивост на звученето, който от своя страна е неспоразочно обвързан с дълбинни прагматически идеологии. Винаги проблематичните и неедноизмерни отношения между свое и чуждо проговарят и в предосвобожденското българско име, увенчаващо се нерядко с флексии, типични за турската, румънската, гръцката или другата (сръбска, руска, полска) славянска именна система.

Нашият тогавашен човек не спира дотук, издирвайки своето истинско име. Сглобяващ в едно конспиратора и актьора, съобразяването с полезно-потребното и необходимостта от естетическо автолюбование, той ще избира себе си и желаното битие, избирайки как да се казва. Пак Вазов твърди, че „тогава“ просто е било „патриотическо“ да се носят „гръмки прякори“ (продукт на азово решение) като Перунов, Асенов, Балкански, Левски, Гръмников, Планински (пък и като Владиков или поне като Станчо Дерибея). Номинации от типа Македонски, Странджата, Стремски („Немили-недраги“, „Нова земя“) също се подчиняват на „патриотическата“ именна нормативистика на времето. Те малко или повече дублират — поемат в себе си изработената от възрожденската ораторско-художествена и публицистична словесност емблематика на своето, репрезентирано в свръхценни и значещи за родолюбца географски реалии, чиито имена са превърнати в клиширани поетизми през епохата (с други думи, подобни номинации с географска памет търсят синонимизация между себе си и етнонима „българин“).

Би могло да се възрази, че построението е с ниска степен на валидност, понеже се аргументира чрез позоваване на именна система, която е деформирана, девиантна спрямо житейски „истинската“, защото е интегрирана като сегмент в посланията и внушенията на един художествено-литературен модел на света. Но и реалният възрожденски човек нерядко прави себе си чрез подмяна-избор на своето име. Да припомним всеизвестното: Георги Раковски по кръщелно е Сава Стойков Събев, Васил Иванов Кунчев става история като Левски, Захари всъщност е Джендо, Ксенофонт пожелава да се нарича Райко, Гаврил Хлътев се превръща в Бенковски, Захари Княжески не е нито Захари, нито Княжески, а Жеко Петров Русев.

Късно харесаното и разпознато свое име обявява разноредови интенции.

Понякога чрез него се взимат назаем, „цитират“ се смислите и ореолите на чужда революция (Бенковски) или просто на небългарското, немасовото звучене (пристрастието към флексията — ски), понякога слухово идентифицираното по трудно обясними причини с грубото, недосяланото, селското се заменя с по „официалното“, учено-изисканото, гражданещото се и снабденото с културна памет (Захари вместо Джендо), понякога вместо често срещаното, невзрачното и незначещото се предпочита означавашото господарство, царственост и власност (Левски, Княжески), понякога намекващото отродяване се подменя с демонстративно сочещото върност към рода (Райко вместо Ксенофонт). Така или иначе подобна техника на автономизиране силно нарушава баланса случайно — неслучайно, осъществяващ се във всеки акт на личностно наричане. Себеназоваването на зрелия възрастово, интелектуално-емоционално и социално индивид се превръща във волеизява, в азов натиск-деформиране на общото комуникативно поле, в което — като предварителна, преддиалогична информация — личността полага автономия, диктуваща на другия образа, който той *трябва* да види. Избраното, неслучайното име носи себеусета на идентифициралата се с него индивидуалност, стремяща се да го валидизира и в социалната комуникация, да го превърне от реч за и в себе си в реч пред и на другите, в лице за публиката.

Би могло да се възрази, че същност става дума за нещо, което изобщо не е уникално по природата си, защото в края на краищата псевдонимна система съществува във всеки конкретизиран и реален в пространството и времето социум. Но по ред причини смятам, че между псевдонима след Освобождението като културен феномен и прекръщаванията на възрожденския човек съществуват немаловажни мотивационни и функционални несъвпадения (точно затова предпочетох да говоря за ново, друго име-избор, а не за псевдоним). Ако след 70-те години на миналия век псевдонимността постепенно все повече се идентифицира с едно от нивата на реализиране на печатания високо тиражиран текст или с чисто литературната комуникация, преди това явлението е с много по-широк обхват: своето друго име търсят не само занимаващите се със специфичния труд „писане за публика“. Изместването в смисловостта на себеназоваването става очевидно и във факта, че в огромното си количество следосвобожденските псевдоними се дублират функционално с анонима, т. е., най-грубо казано, те крият усещаното като истинско за аза име, свеждайки диалога чрез текста до свръхусловна среща между читател и лъжеподпис в периодично издание. А българинът в Империята гледа най-често именно на избраната друга номинация като на истинна, житейски валидна, превръщаща се в име за документите, за историята, за фамилно наследяване, за всички сфери на официалното и неофициалното общуване. И още нещо: симптоматично е, че в новата земя псевдонимът все по-настойчиво обживява територията на специализираното, тясно профилираното хумористично списание или вестник (над 60% от всички „лъжливи имена“ след 1878 г. се падат на смешната периодика¹). Но за Петко Рачов Тодоров, по майка Бюлбюлолар, избрал името-калка Славейски и по-късно Славейков, или за Васил Кунчев, решил да бъде Левски,

---

¹ Виж по-подробно Ив. Богданов. Същност и значение на псевдонимите. — В: Речник на българските псевдоними, с. 7—21, С., 1989.

в акта на себенаричане няма и следа от смехова интенция. Напротив — най-често за открилия как би трябвало да се казва възрожденец автономизирането е изпълнено със сериозността на обричането, на подписаното житейско кредо, на публично обявения личностен избор на героически и естетически артикулиран екзистенциален модус. С други думи, ако псевдонимът в нова България от определена гледна точка сменя в себе си нарастващия „нормален“ усет за границите между литературно и отвъдлитературно битие, между природите на естетическото и прагматическото, между различните социални роли на личността, другото име на българина в Империята малко или повече означава и способността му да сраства света в текста и света извън него, да литературира и свръхтеатрализира битието си, превръщайки го изцяло в личност, да се идентифицира до загуба на инстинкт за самосъхранение с романови и драматургични герои, да избира ненаужим живот, избирайки име...

Проблемът за късните автономизации има още една страна. Той е обвързан семантически, аксиологически и мотивационно с плебейските и аристократическите образи на българското, здраво интегрирани в националната идеология и траещи във времето въпреки трансформационните процеси в тях.

Още в Паисиевата история своето се появява описвано като „просто“, на неучените, орачите и копачите, но и като „царско“, „патриаршеско“, „баронско“, „воинско“, „книжовно“. На пръв поглед несъвместимостта между двете стратегии за идентифициране на българското е снета в тяхната проста диахрония (преди сме били с царство и учени, а сега сме безкнижни роби). Там е работата обаче, че етически-оценъчно двата коренно противоположни в смислите си модуса на нашето са равни и еднозначни. Били сме „най-славни“, „най-силни“, „най-почитани“, „първи“, а този автопортрет решава перманентния конфликт-сравнение „ние — другите“ като наше превъзходство над околните, на които все пак силно приличаме, защото също като тях имаме царе, светци и учители. Точно качествената прилика, позволяваща количествена мерене, същностната еднаквост между тях и нас доказва своето като добро и ценно. Но когато Паисиевият текст разгръща плебейската линия в изобразяването на българското, добро и ценно се оказва различието ни спрямо реалните други и идентификацията-близост с човешкото такова, каквото е според канонизирани текстови образци: „От Адама до Давида и праведния Йоаким, Йосиф годеник (на света Богородица), колкото праведни и свети пророци и патриарси имаше и се нарекоха велики на земята и пред бога, никой от тях не беше търговец или прехитър и горделив човек... но всички тия праведни праотци са били земеделци и овчари... и били прости и незлобливи на земята. И самият Христос слезе и заживя в дома на простия и беден Йосиф. Виж как бог обича повече простите и незлобливите орачи и овчари и най-първо тях е възлюбил и прославил на земята, а ти се срамуваш, защото българите са прости и неизкусни, и овчари и орачи... и няма от тях много търговци и грамотни, и вещи, и знаменити на земята...“ Иначе казано, според моделността на текста българското е еднакво ценно, достойно и добро и когато е царствено-аристократично, равно и състезавашо се с това на другите по собствените им царски и аристократични правила, и когато е различно от тяхното и ниско, долно, плебейско по критериите им, понеже тогава попада в идеалната парадигма на някои от първичните смисли на християнството.

И така, Паисий задава универсален от национално-идеологична гледна точка модел на българското — универсален, защото го тълкува все като абсолютна стойност, еднакво висока при полюсите му семантически версии; универсален и защото изработва двете всеобхватни при комбинирането им технологии за съпоставянето му с чуждото: добро и ценно е, когато сме като „тях“, но е добро и ценно и когато не сме като о, „тях“ (тогава ще се окаже, че сме като нормативните човеци на основополагащите цивилизациите ни текстове). В цялото Възраждане ще съжителстват, сменяйки надмощието си, аристократическият (оприличаващ ни с чуждите) и плебейският (оразличаващ ни демонстративно-предизвикателно от тях) принцип за идентифициране-описване и аксиологизиране на българското...

По ред причини — ясни и не чак толкова очевидни — националната революция в художествено-публицистичното си говорене и в прагматическото си мислене залага на плебейската кауза. В същото време обожателят на Комуната Македонски иска да бъде цар поне в самодейното театрално представление, българинът-бакалин във Влашко избира за свое ханското име Крумов, мизерстващият хъш се закичва с късно присвоената и приписваща аристократизъм фамилия Асенов, Левски дублира в името си гербовата емблематика на царска България, а Ботев — различен от средния актьор на времето, който мечтае за репликите и бутафорното рухо на владетеля, пожелава сценично инобитие като Иванко, убиец на Асеня (т. е. макар и по негативен път се подчинява на „царствените“ стратегии за тайно и публично изживяване на самия себе си).

Между плебейската житейска реалност и отричащите я себеусети за високото и благородното в аза, между изконното познание за себе си и своето и императивно-моделиращия натиск на чуждите образци, между обективна даденост и това, което индивидът би искал и би трябвало да бъде — тази разпънатост на човека от епохата присъства и в начина, по който повествователно се реализира героят, често мислен за художествено-образна символизация на националната революция. Значещото име Бойчо Огнянов замества също значещото Иван Кралича, за да бъде заместено на свой ред от твърде странната за предосвобожденската речева среда номинация „Графът“. Последното име на конспиратора, с което го запомня Бяла Черква, по особен начин се връща към първото и най-истинското, „превеждайки“ в европейската аристократична титла царствено-господарското му българско значение. Тайното и укритото става явно; макар и инкогнито в градеца, чрез посредничеството на сценичния текст, обговарящ небългарски свят, героят е разпознат като благороден и благородник, а титлонимът, с който всички го наричат, за съзнанието на повествователя, освен като вид иронично скициране на употребяващите го, функционира и като правилно, адекватно обозначаващ същността на един „рицарски“ (в езика на романа) характер...

80-те години имат свое мнение за аристократите и плебеите. Две от представителните произведения на десетилетието („Епопея на забравените“ и „Записки по българските въстания“ (извайват ценността и значението на миналото, правейки от него преди всичко време на простите, безграмотните, неучените (друг е въпросът, че възхвалата на простите и простото е силно ерудитска и учена). Дипломираните, завърналите се от Европа „академисти“, придобилите поне титлата „доктор“, се представят като отродили се, като изневерили на автентичната смисловост и на социалната природа на българското за разлика от тях Ботев умира геройски и „без диплом“, а „един-

ственият курс“ на Левски е „черковният канон“). Но въпреки могъщата като идеология текстовост на Вазов и Захари Стоянов, простото все по-очевидно и бързо губи идентификационната си привлекателност. В реквиема си за плебейска България от 1887 г. Захари Стоянов (подписващ се в пресата като „барон Лулчо“, „барон фон Тиквеш“, „барон фон Царвуланко“) май разказва последната история на малък голям човек, на нищ и никой, правещ съдбините на страната, на безроден и безимотен, надмогващ в ритуала на смеха родовитите и имотните, на плебея, подиграващ се и подражаващ на благородниците, избирайки си името Чардафон Великий. Той в края на краищата е произведен за заслуги в офицерски чин — най-ниския, но все пак чин. И излиза от историята. С нея все по-често започват да се занимават високите чинове. След първото объркване — когато един от военните директори на Източна Румелия се представя като „фон Драгалски паша“, когато русите се опитват да ни научат каква е съществената разлика между „ваше благородие“, „ваше високоблагородие“ и „ваше величество“, когато не е ясно да се ласкаеш ли или да се обидиш, като ти кажат „господине“ („ти си господин, аз съм българин!“) — нещата постепенно идват на местата си. Почти всички пожелават наистина да бъдат аристократи — от известна гледна точка това е равнозначно на желанието да си европеец. В Русия, където „богатите, учените и заслужилите се наричат дворяни“, на Маню Бояджиев му искат документ от „кой е клас“ и той моли съселаните си шипченци да потвърдят, че е от „стара дворянска фамилия“, за което те тутакси му подписват свидетелство. Излиза, че присъединяването към другите, домогването до престижна еднаквост с тях като че ли е трудно мислимо извън лъжата — как биха се приближили и уеднаквили толкова различните национални езици на социалното, ако единият просто — чисто „звукотподражателно“ — не повтори имитативно другия, отказвайки се от собствения си свят, укривайки несъвпадението между действителности, т. е. мамейки?

Същият коментаторски глас, който с умиление отбелязва царствено-господарските домогвания на избиращите си специални имена хъшове и не се сеща да съди Соколов, задето си е присвоил титлата „доктор“, без да притежава нужния образователен ценз, е безкомпромисен в оценката си на същия социокултурен феномен, на аристократическия синдром в развитието му след Освобождението. Имената-претенции във Вазовите текстове, изобразяващи нова България, вече са особен аргумент или за острия критицизъм на писателя, или за комическата му визия върху обществения живот. Гороломов и Страхил Боздугански, „Жечко, на Димитра Бухала момчето“, което се подписва като „барон де Бюрг“, понеже е от Бургас, Стефан на Рачко Пръдлето, представящ брат си (помощник на пристава в Карлово) за губернатор, а себе си — за конт Етиен Брадлов — всички те като мотивационни и смислогенериращи принципи на себенаричане не са абсолютно непредсказуеми на фона на волно избиращия си славно и страшно име възрожденски човек. И все пак очевидно огромно разстояние дели националното мнение-оценка за *Княгинята* Райна, шиеша знаме тук, и за българските барони и графове, подвизаващи се из аристократично-наивна Европа.

Херменевтичната граница, разсичаща на две мисленото и чувстването на българина за типологически едно и също явление, през 90-те години става непроходима, а след появата на „Бай ганю“ — и болезнено непроходима. През 1883 г. изреждайки популярни „патриотически“ имена на времето, като ординерни, масово харесвани и пожелавани. Вазов поставя едно до друго „Левски“ и „Балкански“ — еднакво обикновени в необикновеността си.

равни в претенциозността и себевъзхваляването на избралите ги. Само че за националното културно съзнание те отдавна са се уникализирали и са се превърнали в знаци на семантико-ценностните полюси на българското. Никому не би хрумвало да коментира иронично името-избор, с което Васил Кунчев става светец, но всички сме научени (от Алеко и от други) да бъдем саркастични към отблъскващо-срамната фукливост на Ганьовата фамилия. А все пак става дума — от определен ъгъл на виждане — за едно и също име, различаващо се само от себе си единствено по времевата си (посредна) историческа конкретизация... и по всичко останало...

През 90-те години и в началото на века властно се налага социализирано говорене, упорито интерпретиращо своето и настоящето като връзка между плебейско и аристократично. Захариево-Вазовият култ към българското „просто“ е силно потиснат и за негова сметка се разраства визията за аристократизма-рядкост и име на всичко стойностно в човешката личност. С поведенческите си жестове и текстовете си хората от „Мисъл“ постигат невероятна по обхвата си културна валидизация на една мислена за аристократическа кауза в избора на живот. За тази смяна на идеологическата доминанта, структурираща националното духовно пространство, немалка роля ни фигурата на Алеко — такъв, какъвто е, и такъв, какъвто го гради писаното за него след смъртта му от П. П. Славейков, П. Ю. Тодоров, д-р Кръстев. Авторът на „До Чикаго и назад“ смята, че няма „нещо по-печално и по-смешно от българската военна и гражданска аристокрация“; на хората с чинове, еполети, пари и високи постове той гледа като на самозванци в аристократизма, спрямо които изпитва непрекъснато обговаряно чувство за превъзходство. В операцията по присвояване-себеприписване на *единствения истински аристократизъм* точно в този социкултурен момент особена роля изиграва реторически и идеологически пълноценното функционализиране на мотива за Бащата. В текстовете на Алеко фигурата на престижния родител се „цитира“ и, макар и завоалирано, присъства във фикционални авторепрезентации от типа „Иваницовия син“, „Иваница Граматиков“, като това помнене-почитане на бащата конфронтира азовата позиция на пишещия със смятаното за типично за самозванца-плебей дистанциране-срамуване-забравяне-криене на отеча („Пази боже съпяло да прогледа“). Натрапчивият мотив „баща ми в мен“ у П. П. Славейков и високото родово самочувствие на П. Ю. Тодоров са — макар и разноредови — възплъщения все на аристократическото себеприписване на аза в надпоставеността му спрямо плебейската безпаметна гмеж, неможеща или нежелаеща да си спомни кръвни бащи и деди. Говорейки за аристократизма като основна черта на Алеко-„истинския благородник“, П. Тодоров отличава същинското аристократическо от имането на пари, пък и от родовитостта (макар че в същия текст идентифицира неплебейското с чорбаджийския произход). Така от една страна на безпаричния Алеко се приписват смислово-ценностните ореоли, изградени от обширен масив европейски текстове около обеднелия благородник, а от друга се изработва, обосновава и включва в националната културна комуникация понятието „духовен аристократизъм“. Идеалната необходима за нашите условия формула е най-после намерена. Може да има български аристократизъм, нямащ нищо общо с лъжите на плебеите, който освен това не е жалък и смешен, и нелеп, понеже не се опитва да повтаря и да играе по правилата на ортодоксалния европейски модел. Той не е и е аристократизъм, защото не може да се позове на много дълъг списък от

предци, заслужили пред корона, и на родови имена, но може да означава гордост, достойнство и... презрение. Нашенската модификация на европейския богат социално-психологически, икономически, историко-политически и пр. пълнеж на понятието „аристократ“ дава шанс на нацията да се сдобие със своите твърде особени и точно заради това мислещи се и мислени за истински аристократи (понеже са български, те обикновено са аристократи-демократи и антимонархисти!) Към обективно празната, но пък престижна социална ниша се завтичат образованите и творещите, интелектуалците, макар че за някои от тях пътят понякога предизвиква мъчително чувство за насилие над себе си в името на неясна, а може би и безсмислена цел (синът на Крачола от Чирпан, който някак не обича да се сеца за баща си, попаднал при *д-р* Кръстев, наследника на П. Р. Славейков и издънката на еленските чорбаджии, веднъж се пита: „Какво търся аз сред тези принцове?“

В относителната стабилност на социокултурната парадигма, организираща в почти примирено съществуване аристократи „по външност“, същински аристократи на духа, иронизиращи ги обикновени интелигенти и плебеи, незабелязващи не само тях, но и политизиращо-естетизиращата плебейското пролетарска литература, настъпва срив, обусловен от събитията в началото на 20-години. В големия текст на Г. Милев, посветен на септември 1923 г., култът към „калните, босите, простите, дивите, гневните“ възкресява — парадоксално, но факт — образа на една „ужасна“ България, втурнала се в бой на живот и смърт „през гори, урви, през дъжд, сняг, думан... настръхнала, боса, страшна, дива, кална, в гнева си отчаян почти идеална“. Разбира се, че в Гео-Милевата поема работят естетиката на експресионизма, модерната европейска катастрофическа митология на разрухата, гибелта и тълпата-апокалипсис. И все пак, за познаващия текстове-идеологемни стожери на националната литература „Прологът“ към Вазовата „Сливница“ и „Септември“ се чуват един друг през времето и през несъвместимите поетически конвенции, на които вярват, а близостта им е видима най-вече в концептуализацията на дълбокото, истинското свое като плебейско, красиво точно в грозотата си и притежаващо висок и непреходен етичен смисъл...

Крайна аксиологизация на плебейското и превръщането му във властов политически инструмент за моделиране на „правилно“ човешко битие постига социалистическата формация. И друг път е ставало дума, че тя консумира в мисловно-речевите си стереотипи, институционално валидизирани, идеологическия свод и словесните стратегии на Възраждането. Ценността на плебейското, обоснована в национално-охранителните по интенциите си сегменти на предосвободенската текстост, след 1944 г. се абсолютизира, като високият естетически продукт на тази идеологическа моделност се осъществява във Вапцаровата поезия, а масовите му реализации функционират във всички нива на публичното живеене и говорене. Ще припомня само класическата стилизирана биография на политическия деец по това време, която задължително обговаря — доказва нисък произход (селски, а ако е градски — от крайните, периферните квартали), бедност, материални трудности пред получаването на образование или прекъсването му по политически причини, но все недоученост и пр. Поредният парадокс в българското боравене с категориите „плебей“ и „аристократ“ става очевиден във форму-

лата, диктуваща социалните йерархии в обществото, която, ако беше експлицирана, би трябвало да гласи: „Плебеите са нашите аристократи.“

В днешната рикошетна във всяко отношение ситуация възкръсват аристократическите блянове на българина. Новата, също бързо нормативизирана се биография на политическия мъж почти винаги тръгва от пращадници, чичовци, вуйчовци, бащи със заслуги, образование и имот. Компенсаторно натоварените от масовото съзнание с особен поне-полу-аристократизъм професионални статуси на лекаря, юриста, професора се превръщат във валидни и престижни легитимации-препоръки за управляващия, а монархистическата кауза в политическия живот на страната огласява пореден опит за домогване до имитативното постигане на ясна, лесно подредима социална парадигма, в която безпристрастен арбитър отвън, „органически“ знаещ що е „синя кръв“, ще сложи на местата им плебея, който все ще твърди, че не е плебей, и аристократа, който все ще намери начин да мотивира аристократизма си — като родовитост, заможност, или в краен случай като духовност...

Накрая ще си позволя да твърдя, че дотук (макар и неособено прецизно и пълно) се проследиха фазите в един цикъл на периодично сменящи се ценностно-идеологически доминанти в националното мислене и живеене чрез избора-идентификация с плебейското и/или аристократическото. И ако вчера „на нищите“ и „простото“ са били синонимични на изконното, истинското родно, на здравето, доброто, високо-етичното и красивото; и ако днес като масова се налага аристократическата стратегия за авторепрезентация на българския човек; и ако съществуват закони, разполагащи битието в циклични повтори, утре (може би? сигурно?) плебейското, ниското и онова на простите отново ще станат солта на нашата земя...